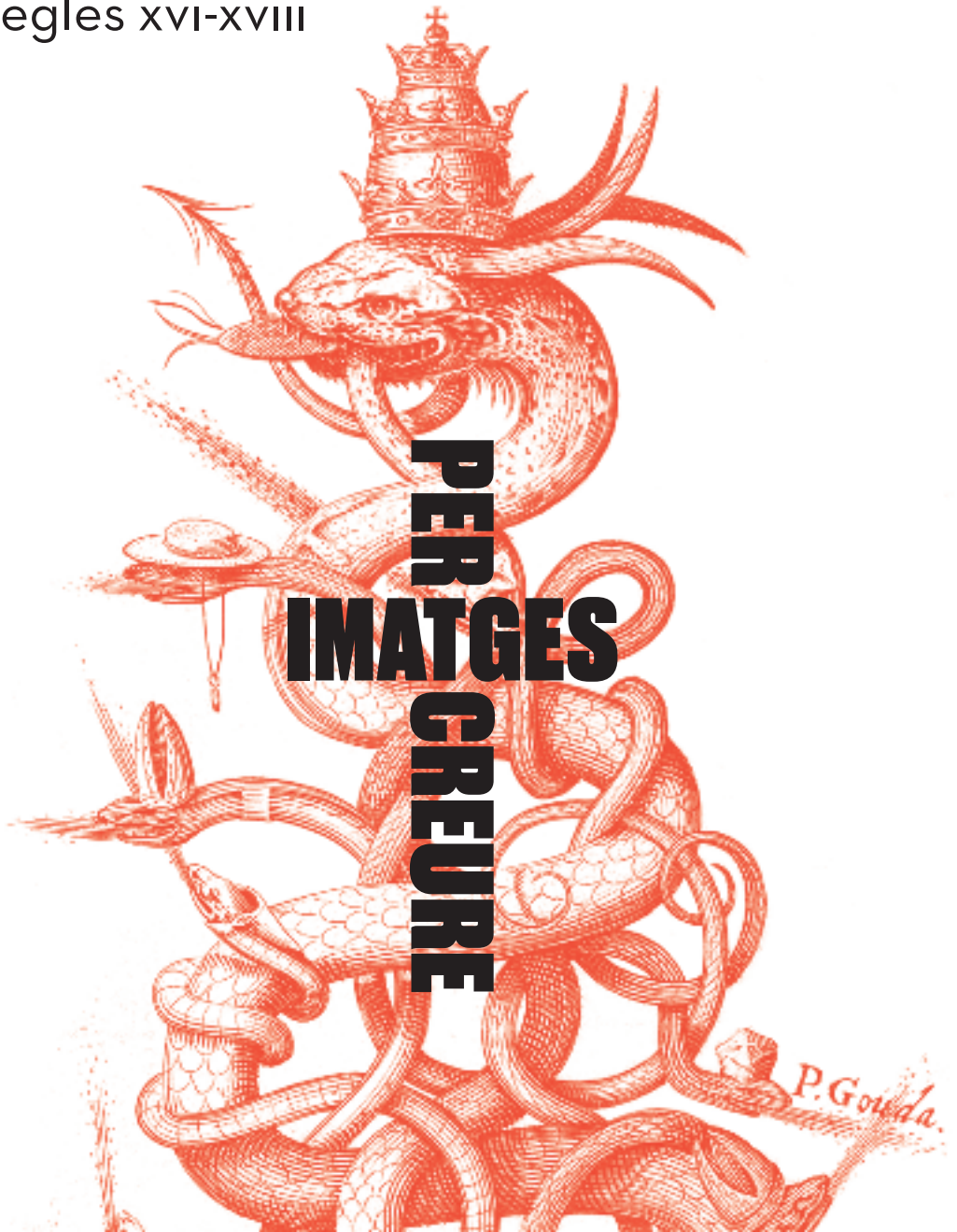

**Catòlics i protestants
a Europa i Barcelona,
segles xvi-xviii**

Projecte en col·laboració amb la Col·lecció Gelonch Viladegut

AHCB - Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
APSMP - Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi
AV - Albertina, Viena
BC - Biblioteca de Catalunya
BS - Bayerische Staatsbibliothek
BNE - Biblioteca Nacional de España
CGV - Col·lecció Gelonch Viladegut
CRAI-UB - CRAI Biblioteca de Reserva, Universitat de Barcelona
GNN - Germanisches Nationalmuseum, Nuremberg
HAUMB - Herzog Anton Ulrich Museum, Braunschweig
ICC - Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Cartoteca de Catalunya
MET - Metropolitan Museum, Nova York
MFM - Museu Frederic Marès
MIRG - Musée International de la Réforme, Ginebra
MUHBA - Museu d'Història de Barcelona
SML - Stadtgeschichtliches Museum, Leipzig
MCU - Museum Catharijneconvent, Utrecht
RA - Rijksmuseum, Amsterdam
ZZ - Zentralbibliothek, Zürich

LLIBRET DE SALA

Consell d'Administració de l'Institut de Cultura de Barcelona

President: Jaume Collboni Cuadrado

Vicepresidenta: Gala Pin Ferrando

Membres: Jaume Ciurana i Llevadot, Joan Josep Puigcorbó i Benaiges, Pau Guix Pérez, Guillem Espriu Avendaño, Alfredo Bergua Valls, Pere Casas Zarzuela, Ricard Vinyes Ribas, Martina Millà Bernad, Arantxa García Terente, Fèlix Ortega Sanz, Antonio Ramírez González, Núria Sempere Comas, Eduard Escoffet Coca

Secretària: Montserrat Oriol Bellot

Gerent: Valentí Oviedo Cornejo

Consell d'Edicions i Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona:

Gerardo Pisarello Prados, Josep M. Montaner Martorell, Laura Pérez Castallo, Jordi Campillo Gámez, Joan Llinares Gómez, Marc Andreu Acebal, Águeda Bañón Pérez, José Pérez Freijo, Pilar Roca Viola, Maria Truñó i Salvadó, Anna Giralte Brunet

Col·lecció MUHBA Llibrets de Sala

Direcció de la col·lecció: Joan Roca
Edició: Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, Museu d'Història de Barcelona

Imatges per creure.

Catòlics i protestants a Europa i Barcelona, segles XVI-XVIII

Textos: Sílvia Canalda, Cristina Fontcuberta i Famadas, Antoni Gelonch, Joan Roca i Albert i Xavier Torres

Disseny i maquetació: Run Design

Coordinació editorial: Edgar Straehle i Mònica Blasco i Arasanç

Revisió lingüística i traduccions: Rosa Chico

Gestió de drets d'imatges: Iris Garcia Urbano i Marina Masnou

Primera edició: juny de 2017

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, Museu d'Història de Barcelona

© dels textos: els seus autors

© de les imatges: Albertina-Vienna, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Bayerische Staatsbibliothek München, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca Nacional de España, BPK / Kupferstichkabinett, SMB/ Jörg P. Anders and Volker-H. Schneider, Astrid Winde, CRAI-Biblioteca de Reserva, Universitat de Barcelona, Col·lecció Gelonch Viladegut, Enric Gràcia, Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Musée international de la Réforme - Genève, Museum Catharijneconvent - Utrecht, Palau Antiguitats, Pep Parer, Rijksmuseum-Amsterdam, Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Trustees of the British Museum, Universitätsbibliothek Heidelberg, Zentralbibliothek Zürich

Coberta: La jerarquia de l'Església H. HENDRICK, 1597 - 1601. RA

S'han fet totes les gestions possibles per identificar els propietaris dels drets de les fotografies. Qualsevol error o omisió s'haurà de notificar per escrit a l'editor i es corregirà en edicions posteriors.

En queda prohibida la reproducció total o parcial sense permís exprés de l'editor, en els termes marcats per la llei.

DL B 16374-2017
ISBN 978-84-9156-005-0

www.bcn.cat/barcelonallibres
www.museuhistoria.bcn.cat

El MUHBA compta amb el suport del Cercle del Museu:

Patrons benefactors El Periódico, Ara, Aigües de Barcelona, Abertis, Repsol, Gas Natural Fenosa

Patrons institucionals Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, Consell Econòmic i Social de Barcelona, Ateneu Barcelonès, Sport Cultura Barcelona, Associació Consell de Cent, Institut Europeu de la Mediterrània, Fundació Centre Internacional de Musica Antiga, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, Fundació Museu Historicosocial de La Maquinista Terrestre i Marítima i de Macosa, Cambra de Comerç de Barcelona, Fundació Pau Casals, FAVB Associació de Veïns i Veïnes de Barcelona

Associats i amics iGuzzini, Canon, Grup Julià

MUHBA Llibrets de Sala

- 1 Barraques. La ciutat informal
- 2 Barcelona connectada, ciutadans transnacionals
- 3 Barcelona i els Jocs Florals, 1859
- 4 Cerdà i Barcelona. La primera metròpoli, 1853-1897
- 5 Salomó ben Adret de Barcelona, 1235-1310
- 6 Ja tenim 600! La represa sense democràcia
- 7 La revolució de l'aigua a Barcelona
- 8 Murals sota la lupa. Les pintures de la capella de Sant Miquel
- 9 Indianes, 1736-1847. Els orígens de la Barcelona industrial
- 10 Barcelona, vint històries musicals
- 11 L'enginy de postguerra. Microcotxes de Barcelona
- 12 Alimentar la ciutat. El proveïment de Barcelona del segle xiii al segle xx
- 13 Música, Noucentisme, Barcelona
- 14 La bandera de Santa Eulàlia i la seva restauració
- 15 El món del 1714
- 16 Fabra & Coats fa museu
- 17 Monestirs urbans en temps de guerra
- 18 Música, guerra i pau a la Barcelona moderna i contemporània
- 19 La cartografia medieval i Barcelona
- 20 Barcelona a l'antiguitat tardana. El cristianisme, els visigots i la ciutat
- 21 Els jueus a la Barcelona medieval. MUHBA El Call
- 22 Hagadàs Barcelona. L'esplendor jueva del gòtic català
- 23 La casa Gralla. El periple d'un monument
- 24 Primers pagesos BCN. La gran innovació fa 7.500 anys

**Ajuntament
de Barcelona**

FSC
www.fsc.org

MIXT

Paper procedent de
fonta responsable

FSC® C079342

IMATGES PER CREURE

Catòlics i protestants a Europa i Barcelona,
segles XVI-XVIII

**Ajuntament
de Barcelona**

A l'Europa de l'edat moderna, sacsejada pels conflictes religiosos, Barcelona va figurar entre les capitals de la Contrareforma o reforma catòlica. L'empremta d'esglésies i convents en l'espai urbà és, encara avui, un vestigi ben visible de la intensa transformació del teixit social i cultural de la ciutat al llarg dels segles XVI-XVIII. En part, com a resultat del control social formal, amb la implantació d'una Inquisició renovada i la repressió subsegüent. Però també per la incidència de les instàncies de control i enquadrament religiós en àmbits clau de l'experiència de la gent corrent, com la festa cívica, les confraries devocionals o l'ensenyament de les primeres lletres. Era, tot plegat, una forma de disciplinament social.

En aquesta vasta empresa d'ensenyar a creure, en tots els sentits del mot, es van fer servir estratègies i mitjans molt diversos. El gravat, com es pot veure a l'exposició, va ser una eina propagandística formidable a tot Europa. A Barcelona l'activitat impressora fou notable al principi del segle XVI i després va declinar. Aquest fet i la llunyania dels grans centres de poder van convertir la ciutat en deutora de la cultura gràfica forana, de la qual s'imitaven els models. Però malgrat les diferències entre la producció local i la internacional, totes dues resultaven molt efectives a l'hora d'influir en les consciències.

Processó de la Puríssima Sang
de Dijous Sant, de la confraria
de santa Maria del Pi
ANÒNIM, finals s. XVIII. APSMP

EUROPA I LA RELIGIÓ A L'EDAT MODERNA

A principis del segle XVI, amb la descoberta europea del continent americà, el món s'havia fet més gran. Al mateix temps s'estenia l'interès pel llegat grecoromà, que havia animat el somni cívic de l'humanisme renaixentista. Es qüestionaven les jerarquies religioses medievals i alguns pensadors fins i tot gosaven explorar la separació entre l'Estat i l'Església. Tanmateix, la religió no va veure disminuït el seu paper en l'esfera pública i els intents de reformar l'Església van desencadenar una onada llarga de conflictes.

El món del segle XVI
S. MÜNSTER, C. PTOLEMEU
i H. PETRI: *Geographia
universalis*, 1545. ICC

EL PAPER DECISIU DEL GRAVAT

El gravat, com a art de dibuixar sobre una superfície dura, venia d'antic; el realitzat sobre fusta o metall ja s'havia experimentat al segle XIV, i l'ús de la xilografia i la calcografia per fer estampes soltes i il·lustracions es remuntava a Europa a les primeres dècades del segle XV. La innovació tècnica va precedir, doncs, la impremta de Gutenberg. Entre les raons de l'expansió del gravat cal esmentar la major disponibilitat de paper a Europa i també l'èxit de les cartes de joc a finals del segle XIV. Posteriorment, el seu ús massiu com a mitjà idoni per difondre representacions religioses li va atorgar un paper cabdal en l'Europa moderna.

L'altar de l'amor
M. RAIMONDI, c. 1520
CGV

Escena galant
M. KALDENBACH, del
llibre *Der Swangern
Frauwen und He-
bammen Rosegarten*,
1513. CGV

Roma orbem domuit. Romam sibi Papa subegit.
 Viribus illa suis, fraudibus isto suis.
 Quanto isto major Lutherus, major et illa.
 Illam illamq; uno qui domuit calamo.

Theodorus Arna.

Room heeft met krijg en machts en d' Antichrist van Rome
 Met leugen en bedrog de wereld ingenomen;
 Maar Luther is veel meer, die d'aen en d'and' verkslond.
 En met de tonge dwingt, en met de penne temd.

Wendel. Bengel.

UN TEMPS DE REFORMES

Les temptatives per regenerar l'Església catòlica eren nombroses i venien de molt enrere. El triomf del luteranisme, a diferència de moviments reformadors medievals com els valdesos, els càtars o els hussites, es va deure a la seva sintonia amb els canvis socioculturals del moment i al suport d'alguns prínceps alemanys, que aspiraven a sostreure's a la fiscalitat i la tutela papal. L'escletxa oberta per Luter (1483-1546), que va fer públiques les seves 95 tesis a Wittenberg el 1517, es va eixamplar ràpidament. La coneguda com a Reforma protestant va acabar en ruptura amb Roma i els enfrontaments religiosos, que expressaven alhora tensions socials i polítiques, van nodrir un cicle llarg de violències i guerres a Europa.

LES REFORMES RELIGIOSES: CRONOLOGIA INICIAL (SEGLE XVI)

ANY	PROTESTANTISME	CATOLICISME
1517	Tesis de Luter contra les indulgències (Wittenberg)	
1520	Comença l'expansió del protestantisme: ciutats i territoris d'Alemanya i Suïssa; Països Baixos; França	Condemna papal de Luter i les seves tesis
1527	Luteranisme a Suècia	
1530	Presentació de la <i>Confessió d'Augsburg</i>	
1534	Anglicanisme a Anglaterra	
1536-37	Luteranisme a Dinamarca i Noruega	
1540		Aprovació papal de la Companyia de Jesús
1542		Congregació romana de la Inquisició
1545		Concili de Trento: Inici
1553		Recatolització d'Anglaterra (Maria Tudor)
1555	Pau d'Augsburg: divisió confessional d'Alemanya	
1559	Consolidació de l'anglicanisme a Anglaterra (Isabel I)	Persecució de catòlics a l'Anglaterra d'Isabel I
1560	Calvinisme a Escòcia (John Knox)	
1562	Matances d'hugonots a França. Inici de les guerres de religió franceses entre catòlics i hugonots	
1563		Clausura del Concili de Trento
1596		
1598	Edicte de Nantes	

REFORMAR L'ESGLÉSIA

L'aspiració a reformar l'Església va comptar a principis del XVI, des del camp de l'humanisme, amb representants com el cardenal Cisneros i, sobretot, Erasme de Rotterdam. En esclatar el conflicte religiós, Erasme fou reivindicat per Luter —que compartia la seva denúncia de la situació eclesial i considerava decisiva la seva edició crítica del Nou Testament— i a l'inici també per l'Església catòlica, a la qual va romandre fidel, que li reclamava una posició obertament contrària als protestants. Finalment Erasme va ser blasmat pels uns i els altres.

Erasme de Rotterdam
J. C. FRANÇOIS, a partir
de H. HOLBEIN, c.1760
CGV

LA REFORMA PROTESTANT

La reforma defensada per Luter es basava en cinc principis teològics: 1) la Bíblia, en llengua vernacle, com a font única de doctrina (*Sola scriptura*); 2) la salvació sols per la fe (*Sola fide*); 3) la justificació de la salvació per la sola gràcia de Déu, en contra de la creença en el paper de les bones obres (*Sola gratia*); 4) l'eliminació de qualsevol mediador entre Déu i els homes que no fos Jesucrist, en contra de la intercessió dels sants (*Solus Christus*), i 5) la glorificació sols de Déu, sense culte a cap altre ésser, objecte o símbol (*Soli Deo gloria*). Luter qüestionava, en suma, el paper mediador de l'Església i l'autoritat papal. A això s'afegia la crítica als excessos de la cúria i la denúncia de la venda d'indulgències per recaptar fons.

L'EXPANSIÓ DEL PROTESTANTISME

⊙ Àrea d'expansió

■ Zona de domini catòlic

■ Zona de domini luterà

■ Zona de domini calvinista

■ Zona de domini anglicà

Humanisme, espiritualitat i protestantisme

Els reformadors protestants presentaven algunes característiques comunes, com ara l'erudició humanística i, sobretot, el llegat dels anomenats germans de la vida comuna, un corrent espiritual forjat als Països Baixos cap al final del segle XIV que advocava per una vivència religiosa més genuïna i individualitzada (l'anomenada *Devotio Moderna*). A la pràctica, però, la Reforma es va traduir en una pluralitat de confessions protestants cadascuna de les quals va portar l'empremta del seu reformador, tant si era Luter, Calví, Zwingli o un altre.

1

2

Juntament amb Martí Luter, els principals reformadors foren Joan Calví, Huldrych Zwingli i Philipp Melanchthon

1. Joan Calví. F. PILOTY, a partir de H. HOLBEIN, 1830 CGV

2. Huldrych Zwingli
R. HOUSTON, 1759. CGV

3. Philipp Melanchthon
L. CRANACH, EL JOVE, 1561. CGV

3

Les imatges, pedagogia o idolatria?

El debat confessional afectà també la natura i els usos de les imatges religioses. Alguns actes de destrucció iconoclasta incitats pels escrits de Carlstadt i Zwingli van portar Luter i Calví, entre d'altres, a reflexionar sobre la qüestió. Ambdós condemnaren l'ús idolàtric de les imatges, però mentre que Luter n'acceptava el valor pedagògic i propagandístic, Calví va escriure a *Institució de la religió cristiana* que l'home, per la seva natura

corrupta, causaria irrevocablement en la idolatria si s'autoritzaven les imatges, i que era impossible expressar en una forma finita el que era sagrat.

Quan Déu és adorat per les imatges, quan un culte inventat és instituït en el Seu nom, quan es fan oracions a les imatges dels sants i honors divins s'ofereixen als ossos d'homes morts, contra tot això i altres abominacions semblants protestem.

Joan Calví, *La necessitat de reformar l'església*

*La presentació de la
Confessió d'Augsburg
a l'Emperador
G. PFAUTZ, c. 1740. CGV*

La Confessió d'Augsburg és el nom que va rebre el document elaborat per Philipp Melanchthon, amic i seguidor de Luter, per presentar-lo el 1530 a la dieta d'Augsburg, convocada a instàncies de l'emperador Carles V. Tenia com a finalitat fixar la doctrina luterana i aspirava, alhora, a un compromís amb l'església romana, però no va tenir cap mena d'èxit: l'emperador n'encarregà la refutació (*Confutatio Pontificia*) i Luter mateix el va trobar massa contemporitzador. La seva influència, però, arriba fins a l'actualitat i es pot considerar un tret identitari de la confessió luterana.

Charles V
C. VAN SICHEM,
c. 1650. cgv

Felip II. ANÒNIM,
c. 1590. cgv

La casa d'Àustria i el protestantisme

Durant la primera meitat del segle XVI, l'emperador Carles V va combatre infructuosament el luteranisme a les terres del Sacre Imperi Romanogermànic. La pau d'Augsburg (1555) va sancionar la divisió confessional dels estats de l'Imperi, segons el principi pragmàtic que la religió del governant havia de ser la del súbdit (*cuius regio eius religio*). Mig segle després, als territoris de la branca centreeuropea de la Casa d'Àustria, l'emperador Ferran II va dur a terme amb èxit una virulenta campanya de recatolització, amb el suport dels jesuïtes i altres ordes religiosos.

LA CASA D'ÀUSTRIA CONTRA EL PROTESTANTISME

ANY	PROTESTANTISME	CATOLICISME
1521		Dieta de Worms: Carles V contra Luter
1531	Formació de la lliga militar protestant d'Esmalcalda	
1538		Lliga militar catòlica de Nuremberg
1547		Victòria catolicoimperial de Mühlberg
1552	Victòries protestants d'Innsbruck i Metz	
1559		Felip II prohibeix estudiar en universitats estrangeres. Primer a Castella i el 1568 a la Corona d'Aragó
1596		Persecucions de protestants a Estíria, Caríntia i Carniola ordenades per l'arxiduc Ferran
1609		Maximilià I de Baviera funda la Lliga Catòlica
1618	Revolta de la noblesa protestant txeca. Inici de la Guerra dels Trenta Anys	
1620		Victòria catòlica a la batalla de la Muntanya Blanca (Praga)
1623		Recatolització forçada del regne de Bohèmia
1648	La Pau de Westfàlia sanciona la independència de les províncies protestants dels Països Baixos	

LA CONTRAREFORMA O REFORMA CATÒLICA

A partir de 1520 el desacord entre els reformats i l'Església romana es revelà insalvable. La resposta de l'Església no va ser exclusivament reactiva, com podria suggerir el terme *Contrareforma*, sinó també, a la seva manera, renovadora. Per aquesta raó ha estat conceptualitzada, alhora, com una reforma catòlica. La fundació de nous ordes religiosos —entre els quals els jesuïtes—, l'establiment el 1542 de la congregació romana de la Santa Inquisició per eliminar qualsevol dissidència, l'activitat repressora dels tribunals inquisitorials en diferents territoris europeus, la confecció de l'Índex de llibres prohibits —que va incloure els d'Erasme—, i el Concili de Trento (1545-1563), van servir, en el seu conjunt, per canalitzar la reformulació institucional i doctrinal d'una Església decidida a fer prevaldre la seva autoritat i influència.

Repraesentatio Totius Orbis Terraquei cuius partes, Quae Umbra carent fide Catholica
H. SCHERER, 1702. CGV

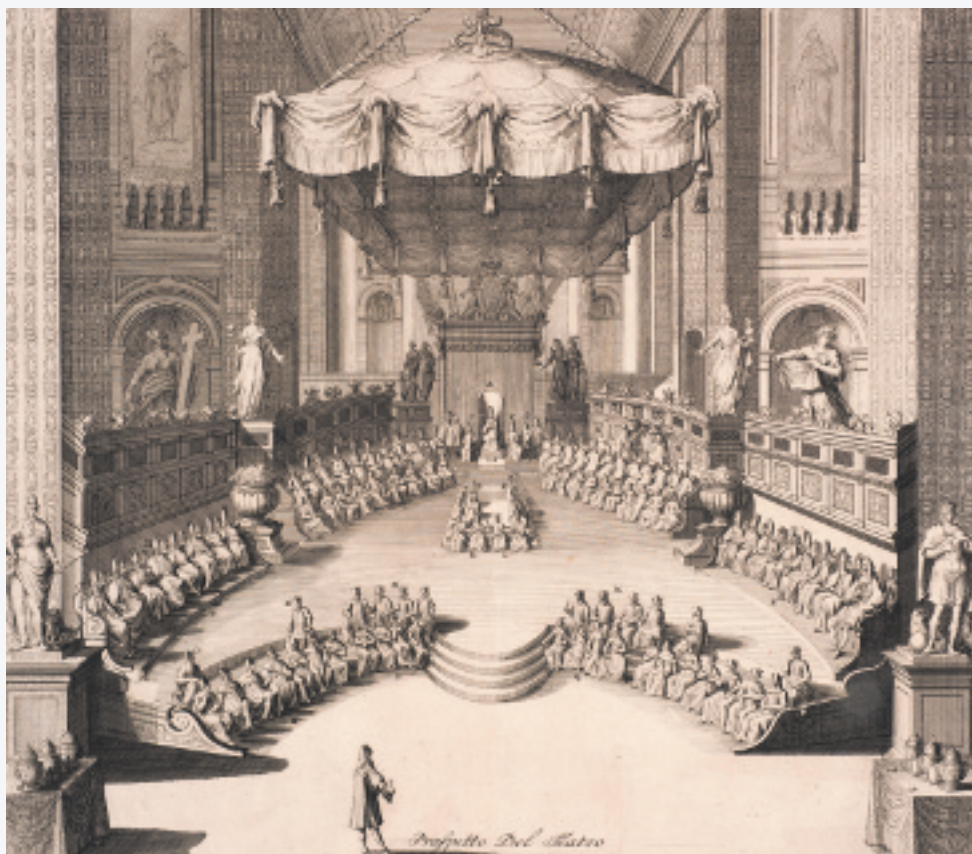
Saint Ignasi de Loiola
H. WIERIX, c. 1595. CGV

El Concili de Trento

La reacció de la jerarquia catolicoromana davant la reforma protestant no fou immediata. Carles V, l'emperador, instava el papa a convocar un concili en terres alemanyes, però Roma en reelava. Finalment es convocà a Trento: dins l'Imperi però en terres italianes. Durant els quasi vint anys que va durar el Concili (1545-1563) es va reformular la confessió catòlica. A més de definir teològicament la Santíssima Trinitat, el misteri eucarístic, la condició de la Mare de Déu o la funció dels sants, s'aspirava a reorganitzar l'Església i eradicar excessos que la institució mateixa reconeixia al seu interior. L'autoritat del bisbe en sortí reforçada i la celebració periòdica de concilis provincials, sínodes diocesans i visites pastorals i missions havia de garantir la regulació de la vida parroquial.

El concili de la Santa Seu. J. AMMAN
Originàriament dins
del llibre *Catalogus
Gloriae Mundi*
de B. DE CHASSENEUZ,
1579. CGV

Canonització al Vaticà. ANÒNIM, 1704. cgV

L'exaltació de sants i relíquies

En el món catòlic els sants es mantenien, igual que la Mare de Déu, com a models de comportament i com a figures mediadores a les quals calia demanar i agrair la seva intervenció benèfica. Les canonitzacions, controlades i aprovades ara per l'autoritat papal, van proliferar des de l'inici del segle XVII. Així mateix, la qüestió dels sants va incentivar la historiografia documental per combatre les tesis de l'historiador protestant Maties Flaci, que vinculava la Reforma amb els primers cristians. L'historiador Cesare Baronio i l'arqueòleg Antonio Bossi van indagar en arxius i catacumbes i van publicar obres monumentals per establir l'autenticitat de les relíquies dels primers màrtirs i legitimar la primacia de l'Església romana. Les ciutats, mentrestant, cercaven cossos de sants per mostrar la seva catolicitat.

Trento i les imatges sagrades

Un decret de la darrera sessió del Concili de Trento (1563) ratificà la validesa de les imatges per narrar les Sagrades Escripures. En consonància amb els concilis anteriors, es considerava que les imatges sagrades instruïen els il·letrats, ajudaven els desmemoriats a recordar i emocionaven els fidels. Les imatges, però, havien de ser conformes a les fonts escrites oficials i es feia responsable el bisbe del seu decòrum. L'edicta va incentivar la redacció de tractats d'imatge sacra pels teòlegs. Climent VIII, fins i tot, encomanà al cardenal Gabriele Paleotti un índex d'imatges prohibides per establir una censura com la dels escrits, però la mort del prelat el 1597 va deixar el projecte inacabat.

Han de ser absolutament condemnats, com antiquíssimament els va condemnar, i ara també els condemna l'Església, els qui afirmen que no s'han d'honorar ni venerar les relíquies dels sants; o que és en va l'adoració que reben, així com altres monuments sagrats, de part dels fidels.

Fragment de l'últim decret del Concili de Trento, 1563

Sant Eustaqui i els seus fills conduïts al paradís pels àngels. M. DORIGNY a partir de S. VOUET, 1738. CGV

Santa Rosalia de Palerm
ANÒNIM. Catalunya,
segona meitat s. XVIII. MFM

Sant Pere en càtedra
ANÒNIM. Castella, tercer
quart del s. XVI. MFM

LA IMPREMTA I EL GRAVAT

La irrupció de la impremta a l'Europa del segle xv va suposar una revolució en tots els àmbits de la comunicació i el saber, comparable a altres grans innovacions tècniques com l'escriptura o, actualment, internet. La reproducció en sèrie d'exemplars de llibres, gravats, fulls impresos i altres variants gràcies als tipus mòbils i les xilografies va accelerar la difusió d'idees a una audiència multiplicada. El mercat va créixer ràpidament i cap a l'any 1500 unes 250 ciutats europees tenien impressors.

PRINCIPALS CENTRES IMPRESSORS EUROPEUS FINS A L'ANY 1500

- Centres d'impressió
- Centres d'impressió de més de 3.000 exemplars
- 1450-1459
- 1460-1469
- 1470-1479
- 1480-1489
- 1490-1499

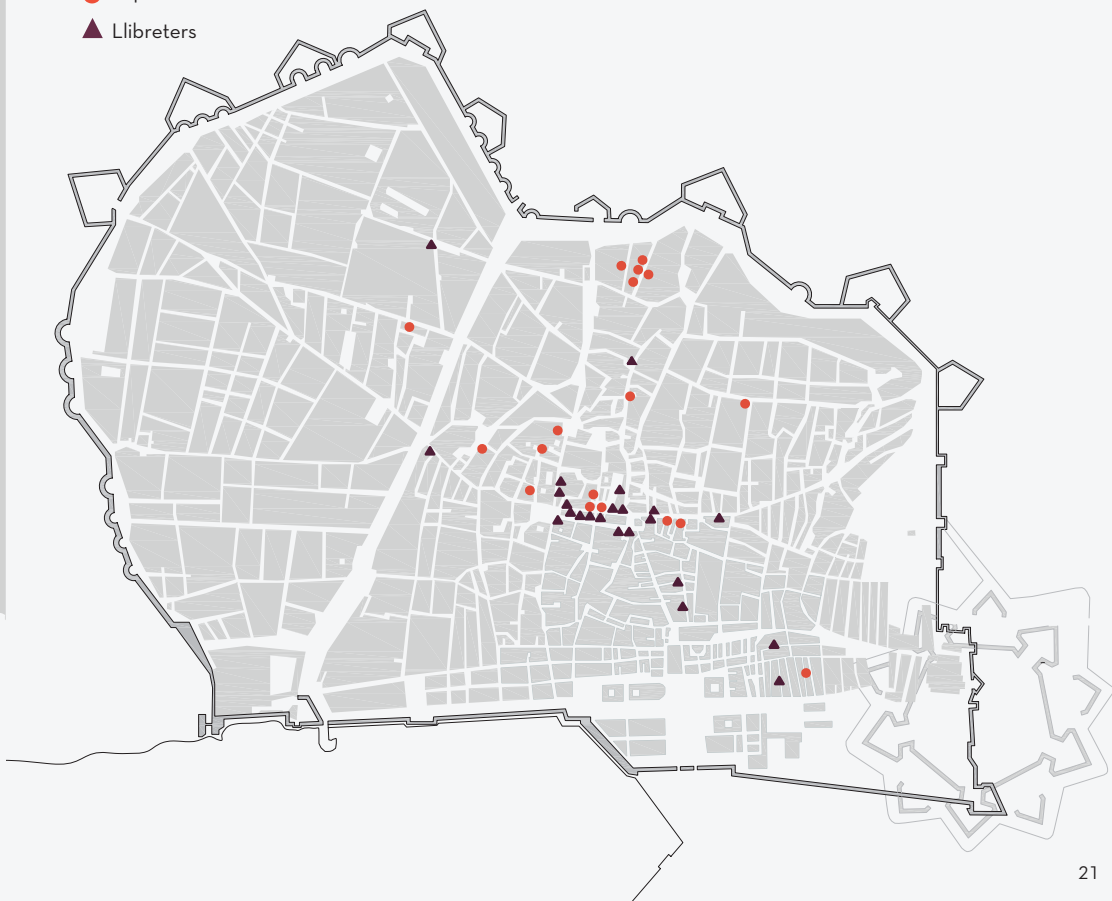

Nous mitjans de comunicació

La impremta no sols va possibilitar l'edició rigorosa d'obres fonamentals, com la Bíblia mateix, sinó que va permetre la innovació en les formes de difusió d'idees i notícies, amb la hibridació de textos i imatges amb la tradició oral. A diferència de la pintura, que tan sols estava a l'abast econòmic de les elits, els gravats s'imprimien a baix cost. La majoria de la població era analfabeta i eren freqüents les lectures en veu alta acompanyades del comentari d'imatges. Aquestes modalitats de comunicació ampliaven el públic potencial de les obres impreses i gravades, incloses les estampes, molt importants per propagar i sedimentar la doctrina.

LLIBRETERS I IMPRESSORS BARCELONINS A PRINCIPIS DEL SEGLE XVIII

- Impremtes
- ▲ Llibreters

La impremta, un “regal de Déu”

El moviment reformista va utilitzar de manera molt conscient la impremta i el gravat. Per a Luter, la possibilitat d'imprimir era “un regal de Déu”. Per primera vegada se n'explotava el potencial per a la difusió massiva. Tot i que Luter s'oposava a la idolatria de les imatges, valorava el potencial educatiu de l'art, i artistes com Dürer o Cranach es van posar al servei de les seves idees. Alhora, la traducció de la Bíblia, que en el cas alemany Luter va completar l'any 1534, va estimular la impremta i l'alfabetització. Gràcies a la lletra i la imatge impreses la Reforma aviat es va difondre cap als Països Baixos, França i Anglaterra, entre altres territoris.

La impremta catòlica

Als territoris catòlics la prohibició de la Bíblia en llengua vernacle va propiciar l'increment de l'edició d'obres que combinaven text i imatge. Els jesuïtes, o la Companyia de Jesús, fortament compromesos amb l'autoritat del papa i amb l'educació i la difusió de la doctrina, van destacar en el foment de la imatge al llibre religiós, a

fi d'estimular la meditació i com a suport a una predicació efectista. És el cas de les *Imatges d'històries evangèliques* del jesuïta Jeroni Nadal. Les il·lustracions abundaven també en obres de teologia, hagiografia, mística i oratòria sagrada, així com de teatre litúrgic. Quant a la publicació de textos de referència, cal destacar la *Bíblia Poliglota d'Anvers*, que seguia la traça de l'editada a Alcalá de Henares al principi del segle.

Gravat que retrata
Luter com un instrument
del diable. E. SCHÖN,
c. 1535. SML

La disputa satírica

La pugna religiosa als púlpits i als carrers va anar de bracet amb la difusió d'imatges gravades. És el que s'ha anomenat la “primera campanya de sàtira pictòrica”. Calia fer arribar el missatge i convèncer la gent, i la imatge s'utilitzà amb vehemència per posar de manifest tant les propostes doctrinals pròpies com els defectes de l'oponent. Uns i altres van encarregar obres amb un clar contingut crític contra l'enemic, però la virulència i la claredat dels atacs visuals van fer guanyar als protestants la batalla de les imatges.

Retrat que assimila
el Papa al diable
ANÒNIM, S.XVII. MCU

IMATGES PROTESTANTS CONTRA EL CATOLICISME

La missa dels hipòcrites
ANÒNIM, 1566. RA

Luter triomfant
ANÒNIM, 1566-1568. RA

Enric VIII d'Anglaterra
trepitja el papa Climent VII
ANÒNIM, c. 1641. CGV

Les dues maneres
de predicar
G. PENZ, 1529. AV

Sàtira del clergat
catòlic. M. GERUNG,
c. 1530. GNN

IMATGES PROTESTANTS CONTRA EL CATOLICISME

El papa i el clergat a
la caldera de l'infern
M. GERUNG, 1546
HAUMB

El papa com a
monstre de tres caps
M. LORCK, 1555, MET

El naufragi de
l'Església catòlica
M. GERUNG, 1548
HAUMB

1

2

3

4

1. El diable dispara l'heretgia i la incredulitat a l'Església catòlica
ANÒNIM, 1550-1599. RA

2. La fúria assassinant Calví, Luter i
Théodore de Bèze. ANÒNIM, s.XVII. MIRG

3. L'olla de l'heretgia. ANÒNIM, 1520. ZZ

4. Luter com a monstre de set caps
H. BROSAMER, 1529. BS

GUERRES I VIOLÈNCIES

A través de les violències i les guerres de religió que van convulsionar l'Europa moderna no tan sols es van dirimir opcions de vida espiritual, sinó que, en clau religiosa, es van plantejar molts altres conflictes. Des de tensions socials i econòmiques al camp i a les ciutats fins a moviments geoestratègics dels grans poders continentals. Per això mateix, les reformes dites religioses arribaren a ser tan virulentes, perquè barrejaven qüestions com ara la salvació de l'ànima amb assumptes ben terrenals.

L'ordre social en qüestió: la revolta dels camperols alemanys

En la revolta camperola i vilatana que es va estendre per terres alemanyes en el període 1524-1525, les reivindicacions socials i espirituals anaven juntes, si més no en manifestos com els *Dotze articles*, publicats inicialment pels camperols de Suàbia. Quan la revolta es va escampar, Luter va criticar iradament els sublevats i va legitimar-ne l'esclafament per part de la noblesa. Ben al contrari, Thomas Müntzer, un reformador radical, creia que havia arribat l'hora que els pobres toquessin el cel. Els camperols van ser derrotats, i Luter i alguns altres reformadors van arribar a la conclusió que la Paraula de Déu no es podia deixar en mans de qualsevol. Aquests fets van marcar un abans i un després en la Reforma protestant.

Thomas Müntzer.
R. De HOOGHE,
1701. CGV

El regne de França, migpartit per les guerres de religió

A França els calvinistes, anomenats hugonots, van guanyar aviat adeptes entre les capes urbanes instruïdes i entre les elits del sud-oest i el sud del regne. Des de mitjan segle XVI violències i guerres civils fracturaren el regne, i la matança de protestants la nit de Sant Bartomeu de 1572 a París fou especialment cruenta. El 1593, Enric III de Navarra tornà al catolicisme per coronar-se com a Enric IV de França. Per rebaixar les tensions el 1598 va promulgar l'Edicte de Nantes, que establia mesures de protecció i autoritzava el culte dels protestants. Gairebé un segle després, Lluís XIV —“un rei, una fe, una llei”— el va revocar, i això va provocar un exili massiu de protestants que va empobrir el regne i va portar a la revolta dels *camisards* a les Cevenes.

El duc de Guise, ferit de mort, el 18 de febrer de 1563. J. TORTOREL.
*Premier volume contenant quarante tableaux ou histoires diverses qui sont
mémorables touchant les guerres, massacres et troubles advenus en France
en ces dernières années [...], 1569-1570. RA*

Iconoclàstia i revolta política als Països Baixos

La destrucció d'imatges religioses o iconoclàstia havia estat, ja des de la dècada de 1520, un fet recurrent en àmbits protestants de Suïssa, el Sacre Imperi, Anglaterra, Escòcia o França. Però fou a Flandes i Brabant, i sobretot a la ciutat d'Anvers, llavors capital financera del continent, on l'any 1566 va esclatar la *Beeldenstorm* o 'tempesta de les imatges'. L'atac sistemàtic a talles, pintures i vitralls, incentivat pels predicadors calvinistes, va ser el preludi de la revolta contra la monarquia de Felip II d'Espanya que, a la llarga, va portar a la secessió de les set províncies del nord.

Rememorar els màrtirs

Enmig de les violències cada confessió feia recompte dels seus màrtirs. A Anglaterra, el *Book of Martyrs* de John Foxe es va centrar en les víctimes del breu retorn al catolicisme en el regnat de Maria Tudor (1553-1558). A Roma, d'acord amb el Concili de Trento, Cesare Baronio, el fundador de l'hagiografia com una disciplina historicocrítica, va depurar i actualitzar el catàleg de màrtirs catòlics (*Martyrologium Romanum*, 1589). Però hi va haver també reaccions d'una altra mena. La condemna de Miquel Servet a la foguera pels calvinistes de Ginebra, l'any 1553, va dur l'humanista i teòleg protestant Sébastien Castellion a sentenciar que "matar un home no és defensar una idea, és matar un home".

La crema d'un
heretge. *Les grandes
misères de la guerre*
J. CALLOT, 1633. CGV

Barcelona: frontera, contagi i Inquisició

En esclatar a mitjan segle XVI les guerres civils entre catòlics i protestants al regne veí de França, el rei Felip II i la Inquisició, alarmats pel risc de contagi herètic, extremaren la vigilància i el control de la frontera. Quasi tots els súbdits del regne de França que arribaven a Catalunya, escapant del conflicte o en cerca d'oportunitats, eren d'origen catòlic, però als ulls dels inquisidors resultaven igualment sospitosos. Fàcilment se'ls acusava d'heretgia o de casar-se oculta-

tant un matrimoni previ. També provenien de França alguns llibreters condemnats a galeres. Pel que fa al control de publicacions, la Inquisició censurava tota mena d'obres i, periòdicament, inspeccionava les llibreries i fins i tot algunes biblioteques particulars.

Cartell infamant que va portar al coll un home per haver estat "induït per lo sperit maligne" i haver robat les flautes d'un orgue. ANÒNIM, Barcelona, 1612. AHCB

Sella de muntar dels condemnats per la Inquisició de la ciutat. ANÒNIM, Barcelona, s. XVII. MUHBA

El febrer de 1564, poc després d'acabar el Concili de Trento, Felip II visità Barcelona. Amb el propòsit de dissipar tota sospita de luteranisme i de mostrar-se com un bastió catòlic enfront dels heretges, la ciutat organitzà un programa cerimonial de gran càrrega simbòlica. Arribat el rei al portal de Sant Antoni, es feu una representació en què santa Eulàlia li lliurava les claus de la ciutat i proclamava que Barcelona no estava tacada per la infecció luterana. Més tard, un cop jurades les constitucions al saló del Tinell, Felip II assistí a la plaça del Rei a *L'assalt al castell dels luterans*, un espectacle on els soldats catòlics assetjaven la fortalesa dels heretges al crit de «*España España: unos Santiago, otros Sant lorge, cierra, dentro: victoria victoria*». El cicle cerimonial es tancà el 5 de març a la plaça del Born amb un dels pocs actes de fe que comptà amb la presència del rei, on es cremaren vuit homes i dos més en efígie sota l'acusació de luteranisme.

Se prohiben todas y cualesquier imágenes, retratos, figuras o hechos, empresas, invensiones, máscaras, representaciones y medallas, en cualquier materia que estén estampadas, pintadas, dibujadas, labradas, tejidas, figuradas o hechas, que sean irrisión de los santos o en desacato e irreverencia suya y de sus imágenes, reliquias o milagros, hábitos, profesión o vida.

Clàusula 12 de l'Index de llibres prohibits de Gaspar de Quiroga, 1583

Retrat i descripció de Maquiavel censurat.
Pauli Iovii ... Elogia
virorum bellica virtute
illustrum [...]. P. GIOVIO,
Basilea, 1596. CRAI-UB

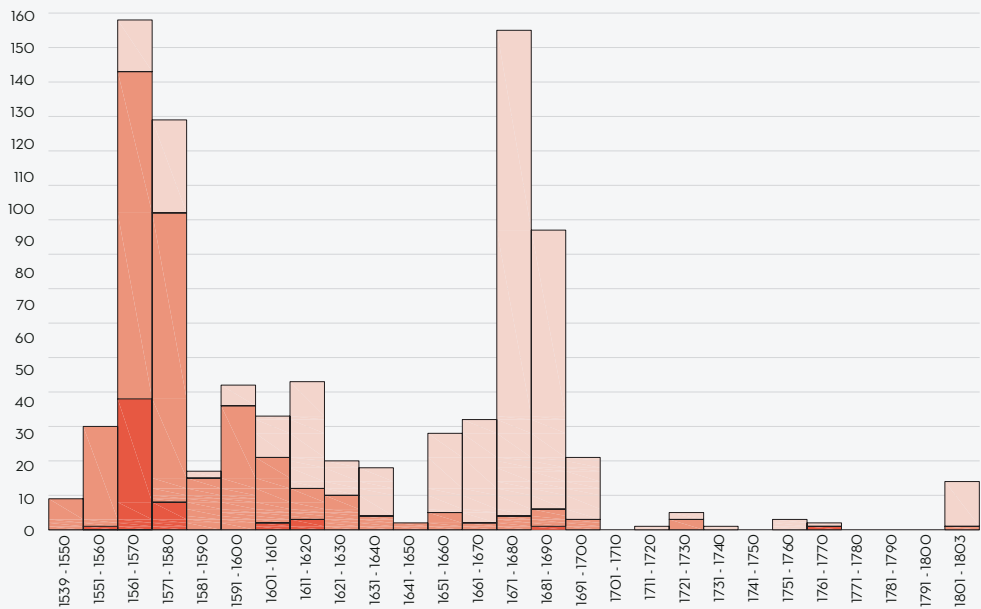

Retrat d'Erasmus de Rotterdam censurat
Cosmographia uni-
versalis. S. MÜNSTER
1554. CRAI - UB

LA INQUISICIÓ DE BARCELONA:
PROCESSOS PER LUTERANISME (1539-1803)

El tribunal del Sant Ofici de Barcelona, amb una jurisdicció que cobria bona part de Catalunya, va jutjar 5.425 casos al llarg de la seva existència, entre els quals 821 per suposat luteranisme, un 15% del total. D'aquests, 27 (un 3%) van concloure en execució —l'últim, l'any 1619— i 27 més en execució en efígie. Amb el temps, les absolucions va anar augmentant fins a ser més del 90% a partir de la segona meitat del segle XVII.

CLASSIFICACIÓ PER SENTÈNCIA

Font: elaborat a partir de Blázquez, Juan, *Catálogo de los procesos inquisitoriales del Tribunal del Santo Oficio de Barcelona*, Madrid, 1990

Processos incoats	821	*	Per l'absència del condemnat, s'executava una efígie que el representava
Execucions en persona o efígie*	54	**	Desterrats, reconciliats, multats, futejats, condemnats a una reclusió temporal i sentenciats a galeres
Altres sentències**	336		
Absolucions	431		

ORIGEN DELS PROCESSATS

Ya sabéis en lo que andan en Francia los errores de la mala secta de Lutero y el peligro que ay de danyarse essa tierra por la vezindad que tiene con la de Francia, y aunque para evitar esto se procuran todos los remedios posibles, entre ellos nos ha parecido será que los inquisidores den una vuelta por los lugares desse principado y condados que stán a frontera de las tierras de Bandome...

Carta de Felip II a Andrés Hurtado de Mendoza, virrei de Catalunya, 1560

LA BÍBLIA GRAVADA

Des de l'aparició de la primera Bíblia impresa per Gutenberg el 1455, les edicions en llengües vernacles mostraren l'esforç per ampliar l'accés al text sagrat. El català fou la tercera llengua, amb la *Bíblia valenciana* impresa l'any 1478. Però l'Església recelava d'aquestes iniciatives i, després d'esclatar el conflicte religiós, va prohibir l'edició íntegra de la Bíblia en llengua vernacle. Al món protestant, en canvi, les traduccions de la Bíblia s'estenien arreu acompanyades sovint d'imatges. Des que Cranach va il·lustrar la versió de Luter en alemany del Nou Testament el 1522 i de la Bíblia el 1534, moltes edicions van incorporar gravats per acostar els textos a una població majoritàriament analfabeta.

Els artistes d'època moderna van elaborar obres per als seus mecenes, tant catòlics com reformistes: treballaven per encàrrec. Les filiacions religioses dels artistes eren difuses i oscil·lants i l'anonimat es va convertir en una estratègia habitual per mantenir aquesta ambigüitat, ser més versàtils i aprofitar qualsevol encàrrec. Molts gravadors i impressors van proporcionar obres indistintament a les faccions oposades.

Impremta
*Traicté des manieres de
graver en taille douce [...]*
A. BOSSE. París, 1645. BC

El gravat de traducció: de la pintura a la planxa

El gravat de traducció reproduïa sobre paper obres d'art pictòriques o escultòriques. Gravadors com Marcantonio Raimondi van difondre pintures d'artistes com ara Rafael i van contribuir a estendre el Renaixement per tot Europa. Algunes estampes i il·lustracions de llibres reproduïen importants obres d'art religioses, fent-les així accessibles a un públic més ampli. La influència que l'estampa va tenir en el procés creatiu d'altres artistes visuals —com pintors, escultors, ceramistes o argenters— va incrementar el valor com a model quasi normatiu d'algunes d'aquestes representacions.

Iconografies divergents

Amb la subtileza del traç i la bellesa de les formes, les il·lustracions de les bibles, catòliques o protestants, ajudaren a posar l'èmfasi en els trets doctrinals que es volien ressaltar. Enfront de la *sola fide* protestant, les terres del catolicisme es van inundar d'estampes amb les set obres de misericòrdia. L'exaltació i l'adoració eucarística, junt amb la funció guaridora dels sants i les relíquies, foren conceptes il·lustrats en el món catòlic, mentre que les paràboles i els exemples públics de la misericòrdia de Crist sovintejaven en el món protestant.

La Madonna de Foligno
V. VICTORIA, a partir de
RAFAEL, c.1700. CGV

La Bíblia en gravats

S'editaren bibles profusament il·lustrades tant en territoris protestants com catòlics, en aquest darrer cas en llatí. Primer es va recórrer a les xilografies i després als burins, combinant la paraula impresa amb la imatge gràfica en un tot coherent i de lectura conjunta. La ciutat d'Anvers en primer lloc, però també Lió, Venècia, Frankfurt i Ingolstadt van ser centres capdavaners en la impressió de bibles i dels comentaris que els teòlegs escrivien sobre algun dels seus llibres. S'editaren també sèries d'estampes numerades amb la llegenda traduïda a diverses llengües per facilitar l'accés a les Sagrades Escripures i per rendibilitzar la despesa editorial.

1

1. L'escala de Jacob
A. ZUCCHI, a partir de
TINTORETTO, 1720. CGV

2. El rei David
R. SADELER, a partir de
M. DE VOS, 1674. CGV

3. Moisès. J. MATHAM,
a partir de G. CESARI,
dit il CAVALIER D'ARPINO,
1602. CGV

2

4

4. Abraham
acaronant Isaac
REMBRANDT, 1645. CGV

5. Lot i la seva família
abandonant Sodoma.
H. ALDEGREVER, 1550
CGV

6. Adam i Eva
S. CANTARINI, dit
LE PESARESE, c.1639
CGV

3

5

6

7

8

9

10

7. La crucifixió
A. FUCHS, c. 1545. CGV

8. Crist amb la dona
samaritana
C. MARATTA, a partir
d'A. CARRACCI, 1649. CGV

9. Jesús condemnat a
mort. Ph. GALLE, a partir
d'A. COLLAERT, 1587
CGV

10. Crist als llombs
L. VAN LEYDEN, 1521. CGV

11. El baptisme de Crist
J. J. KLEINSCHMIDT, a
partir de C. LE BRUN,
1720. CGV

12. El lavatori de Crist
als seus deixebles
C. STELLA, a partir de
N. POUSSIN, 1680. CGV

13. L'oració a l'Hort
A. DÜRER, 1515. CGV

11

12

13

Les llàgrimes de
sant Pere. J. DE RIBERA,
1621. CGV

Sant Pau.
J. DE GHEYN II
a partir de
K. VAN MANDER,
c. 1600. CGV

ELS SANTS

Catòlics i protestants no dissentien tan sols en relació amb l'ús de la Bíblia. Algunes qüestions dogmàtiques, com el caràcter dels sants i el fet de retre'ls culte, van ser igualment disputades. Després del Concili de Trento el món catòlic, a diferència del protestant, va continuar venerant el santoral. A més de la devoció individual, els sants i les marededéus inspiraven la veneració col·lectiva, sobretot quan se'ls presentava, junt amb els àngels, com a guardians que vetllaven pel benestar d'una ciutat, un territori o una comunitat determinada.

Els reformadors protestants van qüestionar radicalment el culte als sants i les seves relíquies. En remarcaven el valor com a models de virtut, que calia recordar i en els quals calia inspirar-se, però no venerar, i en rebutjaven el paper mediador com a intercessors entre Déu i els homes. Així mateix, criticaven el caràcter fantasiós de moltes hagiografies. Tan sols les figures d'alguns sants molt arrelats, desproveïdes de qualsevol ànim de culte religiós, es van mantenir en la iconografia protestant. També van aparèixer martirologis amb imatges dels que havien perdut la vida per la fe reformada.

Sant Bartomeu
A. DÜRER, 1523. CGV

Barcelona, una ciutat de sants

A Barcelona —que tenia Hèrcules com a fundador mític— va quallar en els temps del barroc una nova identitat en clau religiosa com a ciutat de màrtirs i relíquies. La canonització de sant Ramon de Penyafort, l'any 1601, va desfermar l'eufòria. Poc després Baltasar Calderón parlava de “otra Roma nueva” a les seves *Alabanzas de la insigne Ciudad de Barcelona... y de los seys cuerpos santos que tiene*. Al·ludia a les santes Eulàlia i Madrona i als sants Ramon de Penyafort, Sever, Pacià i Oleguer. En el combat pels sants es dirimia el prestigi de la ciutat i de les seves elits. El Consell de Cent no escatimà esforços ni inventiva per apadrinar i finançar ordes, cultes i canonitzacions.

Martiri de santa
Eulàlia, patrona de
Barcelona. B. CHASSE,
Barcelona, c. 1700. PA

Sant Ramon de
Penyafort. B. TRISTANY,
1686. PA.

Mare de Déu de la Mercè dels Consellers. ANÒNIM, Barcelona, 1690
MNAC. Foto: FIA.

A la part superior es pot veure la mare de Déu de la Mercè amb sant Filet i setze sants barcelonins més. A baix, retrats molt realistes dels sis consellers de la ciutat l'any 1690. La pintura, col·locada aquell any a l'antesala del Trentenari Nou, havia estat encarregada per commemorar que s'havia evitat la plaga de llagosta de 1688 i s'havia aconseguit aquell mateix 1690 el dret de cobertura als consellers barcelonins, és a dir, el dret de no treure's el barret davant del rei.

La consolidació dels cultes marians

El caràcter intercessor de la mare de Déu es va refermar just quan les confessions protestants el qüestionaven. A Barcelona, com a tantes altres ciutats catòliques, proliferaven els nínxols i les capelletes amb la seva imatge —algunes encara perduren— i les confraries mantenien advocacions tan populars com la Mare de Déu del Roser o la dels Dolors. Altres advocacions marianes prenen ara un nou perfil, com la Mercè, consolidada arran de la plaga de llagosta de 1686-1688. El culte a la Immaculada Concepció, al seu torn, fou propiciat per la política d'unificació de devocions de la monarquia, que fins i tot incentivà pintors de diverses ciutats, com ara Sevilla i Madrid, a desenvolupar una iconografia adient.

N.º 1070.

ACCION DE LA REAL COMP.ª DE COMERCIO ESTABLECIDA EN B.

Interesa *Juan Sanmarti Comerciante Vecino de Barcelona*
 en la R.ª Comp.ª con esta Accion por doscientos y cinquenta pesos de à ciento y veinte y ocho quartos
 puesto en su Tesoreria; y en los repartos de utilidades que se hizieren en el modo y tiempos que se acor-
 regare al dueño de la Accion, ó à su apoderado, lo que por ella le correspondia: De este instrumento
 con el Contador, le refrendaria el Secretario, y sellaria con el sello dela R.ª Compañia. Barcelona
 nueve del Agosto de mil seiscientos cinquenta y ocho.

D. Juan de Vilanova

Por acuerdo de los S.ªs D.ªs

Tomó razón

Por acuerdo de los S.ªs D.ªs

Amadorico

Juan Vial

CREURE EN SOCIETAT A BARCELONA

No tot foren contrastos o divergències entre Reforma i Contrareforma. Entre els punts en comú hi havia una mateixa prevenció envers la cultura popular, amb el seu univers de creences, i la cerca de mecanismes eficaços de disciplinament social. Malgrat la proximitat de la frontera amb França i la presència reiterada de tropes estrangeres, sobretot durant la guerra de Successió (quan els uns acusaven els altres de ser un perill per a la religió veritable), se sap de poques vel·leïtats herètiques dins la catòlica Barcelona de l'època moderna. El canemàs eclesial bastit per la Contrareforma va deixar una empremta duradora en la configuració de la societat barcelonina.

La ciutat de Barcelona protegida pels sants. *Acción de la Real Compañía de Comercio establecida en Barcelona*. I. VALLS, a partir de M. TRAMULLAS. Barcelona, 1750. PA

Processó de diumenge de Rams de l'arxiconfraria de la Mare de Déu dels Dolors del convent del Bonsuccés de Barcelona. G. REIG, s.XVIII. MUHBA

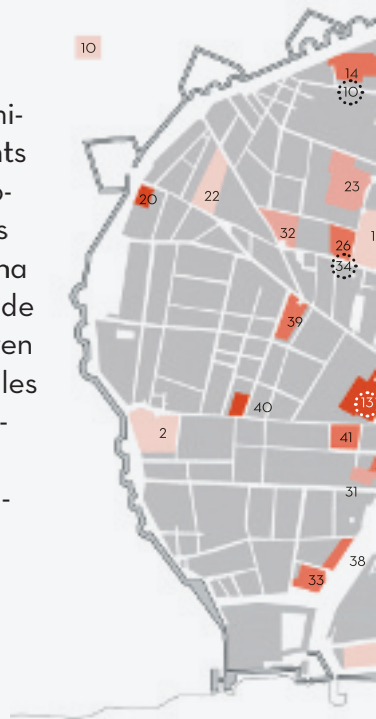

UNA NOVA TOPOGRAFIA RELIGIOSA

La parròquia era l'eix de l'enquadrament pastoral i una peça cabdal de l'engranatge per ensenyar a creure. De parròquies, a la Barcelona moderna n'hi havia vuit. L'aplicació dels decrets del Concili de Trento va rebre un gran impuls amb Joan Dimes Lloris, bisbe de la diòcesi de Barcelona entre 1576 i 1598. Va crear el Seminari Diocesà, va incentivar la cerca de sants i relíquies i va accentuar el rigorisme moral, recomanant el control parroquial dels costums dels feligresos de més de dotze anys. Al llarg de l'època moderna, convents i monestirs es van multiplicar pel desembarcament dels ordes contrareformistes. En total van augmentar un 80%: de 23 a la darrerria del segle XV a 42 al final del segle XVIII. Els nous establiments eclesiàstics s'ubicaren sobretot al Raval.

EL CONTROL ECLESIAL DE L'ENSENYAMENT

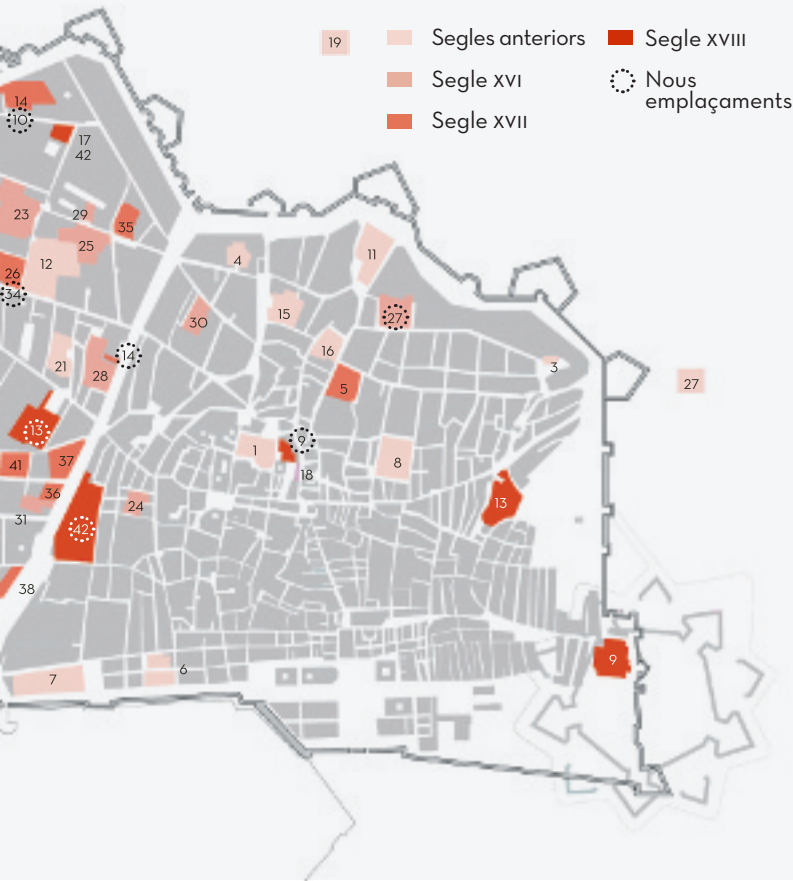
A part de l'escola municipal de primeres lletres suprimida després de 1714, l'anomenat *corralet*, i d'uns quants mestres particulars, l'ensenyament era quasi un monopoli eclesiàstic a la Barcelona moderna. Tots els grans ordes religiosos tenien el seu col·legi, i els joves de bona família anaven al de Cordelles, regit pels jesuïtes des de mitjan segle XVII. Alhora, els ensenyants seglars estaven sota control de l'autoritat diocesana. Així fou fins que les noves necessitats de formació al segle XVIII, en expandir-se les manufactures d'indianes i créixer el comerç marítim, van propiciar les escoles professionals fundades per la Junta de Comerç.

LES CONFRARIES I L'ENQUADRAMENT SOCIAL

Les confraries devocionals de laics, associades a una determinada advocació religiosa, eren un instrument fonamental per a l'enquadrament de la població. La seva composició era variada, amb membres de diferents estaments socials, i estaven tutelades per, almenys, un sacerdot. La pertinença a una confraria comportava obligacions de caràcter religiós, com anar a missa, confessar-se regularment i fer exercicis espirituals, i d'àmbit assistencial, amb obres de caritat i visites a hospitals. Però, al mateix temps, les confraries eren un lloc de sociabilitat, una font d'ajuda mútua i el canemàs de la festa cívica i popular.

CONVENTS I MONESTIRS A BARCELONA

- 1 Canònica de la catedral
- 2 Sant Pau del Camp
- 3 Sant Pere de les Puelles
- 4 Santa Anna i Santa Eulàlia
- 5 Sant Joan de Jerusalem
- 6 La Mercè
- 7 Sant Francesc
- 8 Santa Caterina
- 9 Sant Antoni i Santa Clara
- 10 Valldonzella
- 11 Santa Maria de Jonqueres
- 12 El Carme
- 13 Sant Agustí
- 14 Natzaret
- 15 Montsió
- 16 Santa Maria Magdalena
- 17 Montalegre Extingit
- 18 Capella Reial
- 19 Convent de Jesús
- 20 Sant Antoni Abat Extingit
- 21 Santa Maria de Jerusalem
- 22 Sant Maties
- 23 Els Àngels
- 24 La Trinitat
- 25 Santa Elisabet
- 26 Nostra Senyora de la Victòria Extingit
- 27 Sant Francesc de Paula Extingit
- 28 Sant Josep
- 29 Sant Guillem d'Aquitània
- 30 Santa Teresa
- 31 Sant Àngel
- 32 Santa Margarida la Reial
- 33 Santa Mònica
- 34 Jesús Maria
- 35 Bonsuccés
- 36 Sant Bonaventura
- 37 Bonanova
- 38 Sant Pere Nolasc
- 39 L'Encarnació
- 40 Sant Vicent i Sant Ramon
- 41 Agustines Penides
- 42 Santa Madrona

LA MORT, ORDENADORA DE LA VIDA

La preparació per a la mort tenia un seguit de normes i pautes de conducta amb vista a assegurar que, al final de la vida, el destí fos el cel. Les lectures pietoses recomanaven com procedir per salvar l'ànima i insistien —al contrari del protestantisme— en la importància de les bones accions. En acostar-se la mort, el sagrament de l'extremunió, acompanyat de confessió i comunió, tancava el cicle vital. La pregària pels difunts, mitjançant la intercessió d'algun sant, podia escurçar l'estada de les ànimes al purgatori i fer-les arribar abans al paradís.

*Novissimo primero,
de la muerte, y sus
camino, P. ABADAL,
1684. AHCB*

LA INQUISICIÓ, ENCARA...

Al segle XVIII la Inquisició atjava encara, com dos segles abans, la delació de jueus i cripto jueus, d'*alumbrados* (corrent filoprotestant del segle XVI) i de luterans o protestants en general. Tanmateix, les amenaces ja eren unes altres, amb la difusió de les obres i les idees dels pensadors de la Il·lustració. Per això, el tribunal del Sant Ofici barceloní va extremar el control dels llibres i va allargar la llista de lectures prohibides, sense poder evitar del tot la circulació de les idees que erosionaven l'Antic Règim. Va ser, tanmateix, una erosió lenta: les estratègies religioses i les estructures institucionals creades en els temps de la Contrareforma van tenir un impacte molt durador.

Farándula de charlatanes. F. DE GOYA, c.1790. cgV

Quan el canonge Jaume Caresmar va gosar qüestionar la veracitat històrica d'una part almenys del relat dels martiris de santa Eulàlia, va patir una dura campanya de descrèdit i el capítol de la Catedral li va prohibir l'accés a l'arxiu. L'aplicació del mètode crític per documentar els sants, davant la historiografia fantasiosa del temps del barroc, escandalitzava encara en una data tan tardana com el 1789, any de la Revolució francesa.

Que se rompe la cuerda. F. DE GOYA, 1814-1815. CGV

Destrucción de la Inquisición en Barcelona H. LECOMTE, 1820. AHCB

Destrucción de la Inquisición en Barcelona.

CAP A L'ERA CONTEMPORÀNIA

A l'Europa moderna, la divisió entre el món protestant i el catòlic va reconfigurar la relació entre ciutats i entre espais socials i polítics. Les rivalitats religioses van perfilar una nova geopolítica i un nou mapa cultural a escala continental. Així ho posen de manifest els gravats religiosos, ben diferenciats entre el repertori narratiu de la iconografia bíblica difosa al món protestant, per un costat, i la invocació cenyida a l'exaltació eucarística i a les figures mediadores que eren els sants i la mare de Déu en els gravats catòlics, per l'altre. Ara bé, no van ser desenvolupaments independents. Tant en l'àmbit catòlic com en el protestant la qüestió cabdal era disciplinar les majories, ensenyar a creure per la intimidació o, millor encara, per la persuasió: en aquest sentit, els gravats van constituir la primera operació massiva de propaganda impresa de la història.

Fins que, a la segona meitat del segle XVIII, amb la Il·lustració, es va qüestionar cada cop més el lloc de la religió a l'esfera pública, apel·lant a la raó, a la dessacralització dels governants i a la separació entre Estat i Església. A la Barcelona de principis del segle XIX la laboriosa supressió de la Inquisició (1813-1834) va marcar una fita en l'incipient procés de secularització. Un procés que no fou lineal enlloc i en el qual a Barcelona es posaren en relleu tant la solidesa de l'entramat eclesial teixit en els segles anteriors com un pòsit de malestar popular que va tenir en l'anticlericalisme una de les seves manifestacions més visibles.

IMATGES PER CREURE. CATÒLICS I PROTESTANTS A EUROPA I BARCELONA, SEGLES XVI-XVIII

EXPOSICIÓ, JUNY DE 2017 A GENER DE 2018

Organització i producció:

MUHBA - Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona en col·laboració amb la Col·lecció Gelonch Viladegut

Direcció del projecte: Joan Roca i Albert

Coordinació del projecte: Mònica Blasco i Arasanz

Comissariat i assessorament científic:

Sílvia Canadla, Cristina Fontcuberta i Famadas, Antoni Gelonch i Viladegut (coordinació) i Xavier Torres

Documentació: Iris García Urbano i Marina Masnou

Revisió històrica: Edgar Straehle i Joan Roca i Albert

Coordinació executiva: Iris García Urbano

Museografia i disseny gràfic de l'exposició:

Udeu arquitectura

Disseny gràfic dels materials de comunicació: Run Design

Producció i muntatge: Croquis

Emmarcat: Acutangle

Il·luminació: Haz Luz 17

Conservació preventiva: Lúdia Font, Anna Lázaro i Carla Puerto, amb la col·laboració de Jordi Requena i Sílvia Pujagut

Restauració: Toni Esperó, Nadir López Novell, Viviana López Novell, Taller de Restauració del CRAI - Universitat de Barcelona i Taller de Restauració del Monestir de Sant Pere de les Puel·les

Transport d'originals: Tti i SIT

Assurances: Marsh, AXA i Aon Artscope

Audiovisuals

Iconografies contraposades

Guia: Cristina Fontcuberta i Famadas i Iris García Urbano

Producció i post-producció: Batabat

Documentació: Cristina Fontcuberta, Iris García Urbano, Marina Masnou i Edgar Straehle

Gestió de drets d'imatge: Marina Masnou

Música: *Missa en si menor* BWV 232, J.S. Bach

La Capella Reial de Catalunya/Les Concert des Nations.

Direcció: Jordi Savall

Alia Vox 9896

© de les imatges:

Albertina, Vienna; Bayerische Staatsbibliothek München; BPK / Kupferstichkabinett, SMB / Jörg P. Anders and Volker-H. Schneider; Col·lecció Gelonch Viladegut; Musée international de la Réforme - Genève; Museum Catharineconvent - Utrecht; Palau Antiquitats; Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden; Rijksmuseum - Amsterdam; The Metropolitan Museum of Art; Trustees of the British Museum; Universitätsbibliothek Heidelberg; Zentralbibliothek Zürich

Passional Christi und Antichristi, Lucas Cranach el Vell

Post-producció: Andrea Manenti

© de les imatges: Bayerische Staatsbibliothek München

Prestador principal d'obres exposades:

Col·lecció Gelonch Viladegut

Altres prestadors: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Arxiu del monestir de sant Benet de Montserrat, Arxiu del monestir de sant Pere de les Puel·les, Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi, Bayerische Staatsbibliothek München, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca Nacional de España, Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, Biblioteca Pública del Estado en Burgos, Col·lecció Domènec-Ballester, Col·lecció Sílvia Canadla, CRAI Biblioteca de Reserva, Universitat de Barcelona, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Cartoteca de Catalunya, Musée Jean Calvin de Noyon, Museu Etnològic de Barcelona i de Cultures del Món, Museu Frederic Marès, Palau Antiquitats

Agraïments:

Mare Maria del Mar Albajar i Viñas, Elisenda Ardèvol, Mare Esperança Atarés, Jaume Ayats, Baldri Barat i Domènec, Coloma Boada, Irene Brugués, Sílvia Canadla, Jordi Carrió, Klaus Ceynowa, Cor de Cambra GAC, Alfredo Chamorro, Sergi Cubell, Mossèn Gaietà de Casacuberta, Ana Marta de Catalina Blasco, François Debrabant, Bettina Erenkamp, Benjamin Findinier, Josep Fornés, Salvador García, Daniel Gil Solés, Maria José Gonzalvo, Sergi Grau, Sílvia Hiechinger, Ingrid Kastel, Josep Maria Martí Bonet, Lourdes Martín, Sergio Martínez Iglesias, Jaume Miranda, Maria del Carmen Monje Maté, Carme Montaner García, Álvaro Notario Sánchez, Joan Ollé, Ernest Ortoll, Núria Peiris Pujolar, Neus Peregrina, Heidi Platenklamp, Nicole Quainon-Andry, Samantha Reichenbach, Jordi Sacasas, Carme Sandalines, Laia Santanach, Ana Santos Aramburo, Jordi Savall, Leonie Schwab, Hanne Schweiger, Eugènia Serra, Alexandra Simpfendorfer, Maria Sutor, Xavier Tarraubella, Alicia Torres, Josep Maria Trullén, Gemma Valls, Kees van Schooten, Rosa Vancells, Neus Verger Arce, Lluís Vilamajó, Sandra Weidmann, Thomas Werner i Astrid Winde

Institucions col·laboradores:

Museu Frederic Marès, Museu de la Música de Barcelona, Palau de la Música Catalana

Programació i activitats:

Mònica Blasco i Arasanz, Teresa Macià i Elisenda Curià

Educació: Teresa Macià i Meritxell Graus

Visites i itineraris: Fragment Serveis Culturals

Comunicació: Àngels Bertran

Publicacions: Jaume Capsada

Suport a la gestió: Eulàlia Cartró i Ravet

Atenció al públic: Carles Mela i Expertus

Administració: Andreu Puig, Elena Rivali, José Manuel Sánchez i Teresa Soldino

Seguretat: Senén Vallès i Punto y Control SA

Manteniment: Enrique Alonso i Carlos Fumal

Equip MUHBA: Enrique Alonso, Julia Beltrán, Sergi Benajas, Àngels Bertran, Mònica Blasco, Josep Bracons, Jaume Capsada, Eulàlia Cartró, Carmen Cazalla, Lúdia Font, Carlos Fumal, Marta Iglesias, Jaume Irigoyen, Anna Lázaro, Cristina López, Teresa Macià, Sònia Martínez, Carles Mela, Núria Miró, Mònica Mosteirín, Carla Puerto, Andreu Puig, Ramon Pujades, Emili Revilla, Elena Rivali, Joan Roca, Aurora de la Rosa, José Manuel Sánchez, Teresa Soldino, Edgar Straehle, Montserrat Valero, Senén Vallès i Dolores Xufré